

בעניין צורת מכסה הקבר של מו"ר הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל

צורת המצבה שעל קברם של מארי ורעיתו ע"ה בחלקה התימנית הישנה שבהר המנוחות בירושלם, משונה לכל רואה. הבסיס למצבה מלבני, אלא שהמצבה המונחת ומכסה את מבנה הקבר החיצוני, עשויה כמין משולש לאורך כל הקבר ע"ג המבנה המלבני. והרי צילומה לפנינו באדיבות מר טוב צדוק יצ"ו.

וכבר שמעתי בני אדם מהנדסין על צורתה של המצבה, יש שאמרו כי מקורה מהגויים. ויש שטענו שעשה כן כדי שלא יניחו על מצבתו אבנים, ויש שאמר שכך היתה צורת האבן שהניחו על קבר סבו בתימן.

ולא ידעו ולא יבינו, שכך היתה צורת הבנין שעל הקבר בזמנו של הרמב"ם, כמו שכתב רבנו בפיהמ"ש נדרים (פ"ג מ"ב) על הא דשנינו: "נדרים הבאי כיצד... אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד". ופירש רבנו בזה"ל:

לפי שקורת בית הבד היתה צורתה אצלם שיש לה תחתית שטוחה וגבה משולש כל מה שעולה צר יותר כבנין שעל הקבר. [נומסתמא שכן הוא במסורת חז"ל,¹ אלא שעדיין איני יודע היכן, או שמא כך ראה רבנו במצרים צורת הקברים].

ובגליון פיהמ"ש כתוב אצלי בזה"ל: כך הכין וכך נהג מארי יצ"ו בקברו אשר כרה לו בחלקת התימנים בהר המנוחות עכ"ל. גם בחבורו רמז מארי לזה בפירושו על הרמב"ם הל' שבועות (פ"ה ציון כד) בתוך דברי הרדב"ז בסוגריים וז"ל: "ודוקא פירוש רבנו לא הביא שפירש שגבו מחודד כגב אבן הקבר, כעין גבי דבר המשולש" עכ"ל. וכ"כ מארי בהערה לפיהמ"ש על הא דשנינו במשנה שבועות (פ"ג מ"ט) "נשבע על דבר שאי אפשר לו... אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד". וכת"ר בפיהמ"ש "כקורת בית הבד, כלומר כתבניתה וצורתה והוא תבנית שאינה מצויה בנחשים כמותה". וכתב מארי שם (הערה 15) שגבה מחודד ועשויה כעין משולש, וכן כתב רבנו בנדרים פ"ג מ"ב וראה שם בהערה עכ"ל.

וכך היא צורת מצבת קבורת הרב בן איש חי, רבנו יוסף חיים מבבל, כפי שצולמה בבית הקברות הישן בבגדאד. כמ"ש בספר 'מסע בבל' לחוקר פרופ' מאיר בניהו (עמ' רצא). הובא צילום קברו לקמ"ן.²

ובסוגיא בנדרים (כה). התלמוד מפרש ב"אגבו טרוף קאמרינן". ונחלקו הראשונים מה פירוש "טרוף". רש"י והתוס' (שם) פירשו: נחש מנומר. והר"ן (שם) פירש, שאין עשוי בקעים בגבו אלא בצוארו בלבד עכ"ל.

והמאירי במשנה נדרים (כ: ד"ה אמר המאירי) כתב כל השיטות בענין וז"ל:

ופירשוה שגבו טרוף קא אמר, כלומר גדול כקורה וכצורתו ר"ל שהוא טרוף. ופירשו בו מנומר כקורת בית הבד שהיא טרוף מצד כתמים שבה מחמת ניצוצות של שמן. [המהדיר כתב שבזה מתורצת קושית התוס', מה ענין מנומר לקורות בית הבד, והנה רבנו מבאר]. ובגבו טרוף שאילו שאר המקומות אף כל הנחשים מנמרים. ויש אומרים שהנחש אף גבו מנומר הוא, ומתוך כך הסכימו לפרש בה כדברי תלמוד המערב [בפרקיין ה"ב, והביאוהו הר"ן והשטמ"ק] שהזכירו במקום טרוף שבכאן מרובע ר"ל שטוח, מלשון הטרוף את גנו

1 כך כתבה אביבית לוי נכדת מארי זצ"ל בספר 'הולך תמים' (עמ' 229 הערה 311) וז"ל: אבן הגולל שעל קברו היתה משולשת כעין מנסרה, בהתאם למסורת חז"ל. הרב הכינה עוד בחייו עכ"ל. סתמה ולא פירשה, איזה והיכן מסורת חז"ל.

2 וכך אמר לי החוקר יעקב זמיר ממרכז מורשת יהדות בבל. כי זו מצבת הרב בן איש חי. וכל המצבות בבית הקברות הישן היו בצורה זו. [גם ראה צורת קברים זו בבתי קברות היהודים בהודו]. וללא שום כיתוב על המצבה, וכל משפחה הכירה את מקום קבורת קרוביה. ולדבריו טעם שעשו צורה זו, כדי לשמר את הקבר מפגעי טבע כיון שהיתה המצבה עשויה מחמר.

[מכשירין (פ"ב מ"ד)] ופירושו כקורת בית הבד שתחתיתו שטוח. והוא שהקשה כלהו נמי מטרף טרפי וכו' כלומר שאף הנחש תחתיתו שהוא בטנו שטוח. ופירש שגבו טרוף, ר"ל שאף גבו שטוח כקורת בית הבד ולא עגולי, וקורת בית הבד עביה עשוי כצורת משולש ונמצא כל אחד משלשה צדדיו שטוח, וזה אינו בצורת נחש אלא בטנו שטוח וגבו עגול וזה ראה נחש גדול שהיה נראה לו כן מעט והיה הדבר מחדש אצלו, ואמר לגמרי שראהו כקורת בית הבד בגסות וברבוע, ואף הוא מכיר שאינו כן, ומתוך כך נדר הבאי הוא ר"ל לשון גוזמא שדרך מעולם בכך.

מה שאמרו שעשה צורתה כן, משום שלא רצה שיניחו עליה אבנים כמנהג כיום כשבאים לבקר הקברות. לא ראו, כי בראש המשולש הניח כעין פס שיכולים להניח עליה אבנים.

ומה שטענו כי כן עשו במצבה של סבו, לא ראו מ"ש מארי סאלם קרח בספר 'אגרת בוכים' (עמ' נב) וז"ל: וזו מדתה של אבן אמה של תורה, ארכה שתי אמות ורביע פחות ג' אצבעות רחבה אמה ורביע שמינית אמה, גבהה אמה ורביע אמה. עכ"ל. הנה תיאר מידתה ואין במשמעותו שהיתה כעין משולש.

רצ"ב תמונות קברים וארונות קבורה, שמצאתי 'דרך האתרים'.

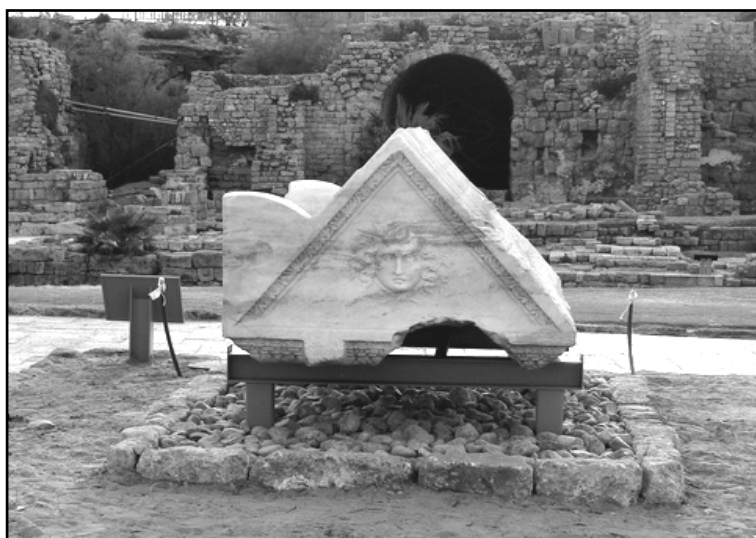
צורת קבר המיוחס לדוד המלך בהר ציון

מצבות חמר בבגדאד. באמצע קבר הרב בן איש חי, חכם יוסף חיים (מתוך ספר מסע בבל, עמ' רצא)

צורת קבר כורש – מקום קבורתו של כורש הגדול, מלך פרס. הקבר מהווה חלק מאתר המורשת העולמית שבפסארגאדה, איראן

מכסה סרקופג (ארון קבורה) ייחודי בן 1,700 שנה, מהמרשימים שנתגלה רק לאחרונה
בנמל קיסריה

ארון קבורה מעץ שנתגלה באזור עין גדי. היובש באזור המדברי תרם לשימורו הטוב יחסית. עיטורים לארון הקבורה שנעשו בתבנית והם מחרס צבוע

פרופ' אהוד נצר עומד לצד ארון הקבורה האדום, בו כנראה הונח הורדוס (צילום: אביטל להב)

ארון קבורה